

DÜNYA ÖLKƏLƏRİ ÜZRƏ İNTİHARLARIN BAŞ VERMƏ SƏBƏBLƏRİ

Açar sözlər: intihar, intihara səbəblər, intiharin statistikası, diñyada intihar

Key words: suicide, causes of suicide, suicide statistics, worldwide suicide

Ключевые слова: самоубийство, причины самоубийства, статистика самоубийства, всемирное самоубийство

Giriş

İntihar dünyanın əsas problemləri sırasında sadalanmaqdə və qarşısı heç bir ölkədə tam alına bilməməkdədir. Ölkələrin fərqli sosial durumu, rifah şəraiti, adət- ənənələri, coğrafi mühiti onlarda intihar səbəblərinin fərqliliyinə səbəb olur. İntiharin ümumi səbəblərini bilmək və araşdırmaq üçün dünya ölkələri nümunələrinə nəzər salınmalıdır, eyni zamanda bu səbəbləri aradan qaldırmağın hansı yollarının mövcudluğu aydınlaşdırılmalıdır.

İntihar (latın sözü olub “sui” – özünü, “seadere” – öldürmək deməkdir.) müstəqil və könüllü şəkildə bir insanın öz həyatına qəsd etməsidir (1, səh 4-5).

İntihara götərib çıxaran əsas səbəblər arasında bunlar sadalanır: kəskin problemlər (məsələn, fərd üçün ona vacib olan insanlarla yaşadığı problemlər, qarşıdurmalar, ailədə birinin ölümünün yaratdığı depressiya, bunlardan başqa əhəmiyyatlı itkilər, imtina edilmək, iş itkisi, həbs, ağır xəstəlik diaqnozu, pul problemləri və s.), xroniki problemlər (məsələn, evlilikdən kənar münasibətlərin tərəflərin biri tərəfindən öyrənilməsi, ailədə uşaqlarla bağlı problemlər), sağlamlıqla bağlı problemlər (məsələn, boyun və üz əməliyyatlarının uğursuzluqla nəticələnməsi, amputasiya edilmənin verdiyi umidsızlık, epilepsiya xəstəliyi), psixiatrik pozğunluqlar (məsələn, depressiya, alkoqol düşkünüyü, ruh düşkünüyü, tənhalıq duyğusu və s.).

Bu səbəbləri ümumiləşdirən səbəb bu cür sıralılmış olarıq: depressiya, iş və ailedə olan gərginliklər, xəstəliklər, psixi pozntular və s (2, səh 6-8).

İntihar nisbəti dünya ölkələri üzrə fərqli görülməkdədir. Bütün dünyaya aid olan intihar problemi 2016-ci ilin göstəricilərinə görə ən yüksək həddini Qayanada göstrərir. Bu göstəricilərə görə ilk beşlikdə Qayana, Lesoto, Rusiya, Litva, Suriya dayanır (3).

Ən yüksək intihar göstəricisinin görüldüyü Qayana Cənubi Amerika ölkəsidir. Qayana Cənubi Amerikanın şimal-şərqi sahillərində yerləşir. Ölkədə intiharin əsas səbəblərini ifadə etsək bunlar sadalanar: yoxsulluq, psixi və stiqma problemləri, alkoqolizm, zorakılıq, həmçinin psixoloji yardım mərkəzlərinin olmaması. Stiqma əsasən ölkədə olan cadugarlara yönəlmüşdür, onlara olan inamsızlıq, həmçinin din xadimlərinin onlara qarşı yüksək təzyiqi onları intihara yönəltməkdədir (4, № 12).

Heç bir psixoloji yardım mərkəzinin fəaliyyət göstərməməsi insanların yardım ala bilməməyinə, depressiyaya tab gətirməməyə və intihara götərib çıxarır.

Ümumi Amerika qitəsinin ölkəri üçün intihar səbəblərini araşdırarkən ortaya çıxan sadalama: 1) genetik faktorlar (şizofreniya, bipolar pozğunluğu, travmatik sindrom), 2) depressiv səbəblər (stress, sevdiyini itirmə qorxusu), 3) ümumi səbəblər (ihsizlik, boşanma, ailə problemləri).

ABŞ-in intihar göstəricilərində əsas yeri hərbiçilərin intiharı tutur. Əsgərlərin ölümünün ikinci səbəbi intihardır. Əsgərlərin intihar səbəbləri arasında depressiya, alkoqolizm, hərbi əməliyyatların çoxluğu və bunun təsiri altında yaranan stress, həmçinin kəskin iqlim şəraitində xidmət çəkənlərdə yaranan xəstəliklər və bu xəstəliklər qarşısında dözümsüzlük dayanır. Bəzi ərazilərdə xidmət çəkənlərin intihar səbəbi maddi problemlərlə, bəzi ərazilərdə isə həddən artıq içki asılılığı ilə bağlıdır. Məlumatlara görə ABŞ-da bir ildə 540-dan çox hərbiçi intihar etmişdir. Yetkinlik yaşına çatmayanların intiharı baxımından ABŞ dünyada ən yüksək dərəcəni göstərən ölkələrdəndir. Bu intihar səbəblərini araşdırın mütəxəssislərin rəylərinin əsas nəticəsi eroinin dozasının həddən artıq istifadəsidir. Digər səbəblər arasında qarşılıqsız sevgi, ailədaxili problemlər, təhqirlərə, alçaldılmağa məruz qalma və s. daxildir. Amerikalılar xəstəlik qarşısında zəif, xəstəliyə və bu xəstəliklə yaşamağa dözməyən, xəstəliklə bir ömür yaşamaqdansa intiharı üstün tutan insanlardır. Əgər 20-ci əsrə Amerikada yetkinlik yaşına çatmayanlar diqqət çəkmək üçün, feryadlarını hayqıraraq kömək diləmək üçün intihar etməyi seçirdilərsə, 21-ci əsrə sadəcə həyatlarından tamamilə imtina etdikləri, kömək gözləmədən sadəcə xilas olmağı istədikləri üçün intiharı seçirlər. Ölkədə intiharın çox olmasının digər səbəbi xilas etmə xətlərinin yardım istiyənlərə inanmamalarıdır (5, səh 2-5).

Qeyd edək ki, Amerikalılar arasında intihar hadisələrinin sayı son 12 ildə 70 % artmışdır. Amerikada intihar göstəricilərinin əsası təhsilsiz əhalidə görülənəkdir. Amerikada intihar məsələsi yalnız məşhurların intiharı zamanı gündəmə yatırılır. Bu məşhurlar arasında Anthony Bourdain və Kate Spade yer alır.

İntihar nisbətinin ən yüksək ikinci göstəricisi Afrika ölkəsi olan Lasotadır. Lasota timsalında bütün Afrikadakı intihar səbəbləri araşdırılacaq olsa, görülər ki, Afrikada olan intihar səbəbləri tam olaraq tədqiq olunmamışdır, lakin burda görülən əsas səbəb yoxsulluq və heç bir psixoloji dəstək mərkəzinin olmamasıdır (6).

Rusiya intihar göstəricisinə görə üçüncü yeri tutmaqdadır. Bu ölkədə kişilərin intiharı qadınların intiharından 6 dəfə yüksək, kənd yerlərində baş verən intiharların sayı şəhərlərdə baş verən intiharlardan 2 qat çoxdur. İntihar edənlərin əksəriyyəti 15-59 yaş arası və əmək qabiliyyəti şəxslərdir. Ölkədə intiharın əsas səbəbi alkoqolizmdir.

Amerikada olduğu kimi Rusiyada da yeniyetmələrin intiharı çoxluq təşkil etməkdədir. Ölkədə yeniyetmələrin intiharının əsas səbəbi bir şeydən əziyyət çəkdikləri halda hislərini açıq şəkildə ifadə etmələrinə icazə verilməməsi və nəticədə zehni pozğunluğa və psixoloji travmalara məruz qalmalarıdır. Uşaq intiharı Rusiyada getdikcə artmaqdadır. Buna səbəb valideynlərin və müəllimlərin onlardan yüksək gözləntiləri və bu gözləntilərin qarşılığını verə bilməyən uşaqların intihara meyllənmələridir. Xüsusi ilə damğalanmağa məruz qalan uşaqlar tək çıxış yolunu bunda görürər. Araşdırmaların nəticəsi göstərmişdir ki, uşaq intiharlarının 20% -i may ayında, yəni Dövlət Yekun Attestasiyasının keçmə vaxtı baş verir. Depressiv hal yaşayan uşaqlar öz fikirlərini ailələri ilə böyük bilməyən uşaqlardır və ailə uşaqların bu halına biganə, inamsız yanaşır və bu uşaqlarda intihar istəyi ilə nəticələnir.

Psixoloji travmalara məruz qalanlar əsasən hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşlarıdır. Onlar davamlı olaraq ağır stress altında çalışırlar və bu ağır psixosial ağırlıqdan qurtulmaq üçün intihardan başqa çıxış yolunun olmadığını qərar verir və bu yola əl atırlar. (7, səh 20-23)

Baltikyanı ölkələrdə intihar səbəbləri araşdırılkən ən yüksək intihar nisbətinin aid olduğu Litva daha dərindən araşdırılmışdır. Litva Avropada intihar göstəricilərinə görə birinci yerdədir. Ölkənin yüksək intihar göstəricisinə malik olmasının əsasən iki səbəbi mövcuddur: işsizlik və alkoqolizm. Litvada mövcud olan iş azlığı, şəxsi biznesin inkişaf etdirilə bilməməsi, pensiya yaşından əvvəl işin itirilməsi yüksək depressiyaya, stresə gətirib çıxardır. Bu cür yaşayışı qəbul etməyən əksər Litvalılar Skandinaviya ölkələrinə üz tutaraq orda iş qurub həyatlarını nizama salmağa çalışırlar, lakin digər ölkəyə üz tutu bilməyən uşaqların yaşanan stresə dözməyərək intihara meyllənirlər. Litva alkoqol istehlakına görə dünya lideridir. Burada intiharların 80 %-i sərxaşlıq zamanı baş verir.

Beləliklə, Litvanın bütün intihar səbəbləri sadalanarkən: psixi səbəblər, həddindən artıq spirtli içki qəbulu, depressiya, şəxsi həyat faciəsi, gözlənilmədən baş verən bədbəxt hadisə və bunun həyatın sonu hissinin yaratması qeyd olunur. Hətta Litvanın facebook səhəvəsində yaranan “İntihar Klubu” səhəvəsində intihar etməyin qaydaları, üsulları ətraflı verilmişdir. (8, səh 166)

Bir vaxtlar intiharın ən yüksək göstəricilərinə malik olan Skandinaviya ölkələri artıq intiharın sayına görə liderlik etmirlər (9, səh 6-10). Skandinaviya ölkələrində intiharın əsas səbəbi dərin depressiyadır. Mövcud iqlim şəraitinin ölkə əhalisinə verdiyi gündüz qisalığı və gecə uzunluğu əhalidə dərin depressiya yaradır və onları intihara sürükleyir. Eyni zamanda bu ölkələrdə “Yante” qanunu mövcuddur, hansı ki, gündəlik həyatda bütün skandinaviyalıların hamı kimi olması fikri irəli sürülmüşdür. Bu qanuna tabe olmamaq sözlə qınamasada, qanuna tabe olmayanlar öz beyinlərində özlərini qınağa çəkir və özlərində bunun stress və depresiyasını yaşayır, bu da onlarda intihar istəyi yaranmasına gətirib çıxarır.

Yaponiya intihar göstəriciləri yüksək olan ölkələrdəndir. İntihar nisbəti bir çox ölkədən az görülsə də, ölkə üçün yüksək göstəricidir. Yaponiyada təxminən hər gün 60 nəfər intihar edir. İntiharın əsas qurbanları işini itirməmək üçün çox işləyən, hətta fasiləsiz, tətilsiz, işdən sonra evdə işi davam etdirənlərdir. Yaponiyada intihar səbəbləri yaş qrupuna görə fərqlidir. Yaponianın gənc əhalisi arasında ən çox intihar edənlər tələbələrdir. Tələbələr arasında isə qızların intiharı oğlanların intiharını üstələyir. Tələbələrin intihar etmələrinin əsas səbəbləri ünsiyyətdə çətinliklər, məktəblərdə, xüsusi ilə müəllim dərsə cavab verməyi tələb edərkən tələbənin göstərdiyi müvəffəqiyətsizlik, ailədə valideynlərlə münasibətlərin gərginləşməsi, həmçinin zorakılıq hallarının yaşanmasıdır. Oğlan uşaqlarının intihar etmələrinin əsas səbəbləri isə valideynləri tərəfindən cəzalandırılmaq və onlara töhmət verilməsidir.

Gənc nəslin intiharının digər səbəbi cavabsız sevgidir. Sevgisinin qarşılığını ala bilməyən gənc uzun depressiyadan sonra intihara qərar verir. Gənclər arasında intiharın bir digər səbəbi ailə üzvlərinin itirilməsinə döyümsüzlükdür. Gənc yaşda valideynin itkisini qəbul etmənin çətinliyi intiharla nəticələnir.

Fukusima-1 atom elektrik stansiyasının qəzası baş verdikdə və hətta baş verdikdən illər sonra bu qəzanın verdiyi fəsadlar, psixi pozğunluq, mənfi təsirlər bir çox insanı intihara sürüklemişdir.

Yaponiyada intihar səbəbləri yaş qrupuna görə fərqlidir. Yaponianın gənc əhalisi arasında ən çox intihar edənlər tələbələrdir. Tələbələr arasında isə qızların intiharı oğlanların intiharını üstələyir. Tələbələrin intihar etmələrinin əsas səbəbləri ünsiyyətdə çətinliklər, məktəblərdə, xüsusi ilə müəllim dərsə cavab verməyi tələb edərkən tələbənin göstərdiyi müvəffəqiyətsizlik, ailədə valideynlərlə münasibətlərin gərginləşməsi,

həmçinin zorakılıq hallarının yaşanmasıdır. Oğlan uşaqlarının intihar etmələrinin əsas səbəbləri isə valideynləri tərəfindən cəzalandırılmaq və onlara töhmət verilməsidir.

Yaponiyada ən çox yayılan intihar növü “Oyaho shinju”, yəni “ikiqat” intihardır. Əsasən ruhi xəstəliyi olan qadınların həyatə keçirdiyi intihardır. Özlərinin həyatına son verməklə yanaşı övladlarının da həyatına son qoyurlar (10, səh 35–38).

Nəticə

Mövzuda ilk olaraq intiharın ümumi izahına yer verilmişdir. Daha sonra ümumi yaranma səbəblərinə toxunulmuşdur. İntiharın dünya üzrə hansı səbəblərdən və statistik olaraq hansı tezlikdə baş vermesi qeydə alınmışdır. Məqalədə həmçinin profilaktik tədbirlərin hansının bu xüsusda daha önəmli olması nəzərə çatdırılmışdır. Ayrı -ayrı dünya ölkələrində intiharla bağlı səbəblər və çıxış yolları nümunələrinə nəzər salılmışdır. İntihar nisbətinin yüksək görüldüyü ölkələrdəki səbəblərin fərqliliyi və hansı tədbirlərin çatışmazlığı göz önünə gətirilmişdir. Ölkələr üzrə intihar səbəblərinin oxşar və fərqli səbəblərini ayırd etməyə imkan yaradılmışdır. Göstərilən nümunələr bütün dünya ölkələrini əhatə etməsə də, intihara dair yüksək göstəricilər göstərən ölkələri izah etmişdir.

Ədəbiyyat

1. Halil Apaydin-Şuayıp Özdemir-Ayşe Z. Ünal, 2012:4-5
2. Prof. Dr. Nevzat YÜKSEL. İntiharın Nörobiyolojisi. İSTANBUL 2001, 6-8 s.
3. <https://fjord.su/article/kolichestvo-samoubiystv-v-skandinavii.html>
4. Алинин С. Ф., Антонов Б. Г., Ицков А. Н. Правда о бойне в джунглях Гайаны // Собеседник. — 1987— № 12
5. Am J Epidemiol. Firearms and Suicide in the United States: Is Risk Independent of Underlying Suicidal Behavior? 2013; 2-5
6. <https://mbk-news.appspot.com/suzhet/strany-lidery-po-chislu/>
7. Новгородская область: Специальный доклад «Особенности региональных аспектов суициального поведения и проблемы его профилактики» 2012: 20-23
8. Vlirnik A. Suicide in Estonia. Acta Psychiatr Scand 1991; 166
9. Paerregaard G. Suicide in Denmark: a statistical review for the past 150 years. Suicide Life Threat Behav 1980;6-10
10. Innov Clin Neurosci. Overwork Suicide in Japan, 2012:35–38

Causes of suicides in world countries Summary

The topic is the first to describe suicide. It has since been touched on the causes of the general formation. The causes of suicide in the world and the statistical frequency are recorded. The article also mentioned which preventive measures are most important in this regard. Examples of suicides and examples of suicides have been examined in some countries around the world. In countries where the suicide rates are high, the causes are different and what measures are lacking. There was an opportunity to identify similar and different causes of suicide by country.

Причины самоубийств в странах мира Резюме

В статье, в первую очередь, приводятся общие представления о самоубийстве. Далее рассмотрены причины самоубийства, приводятся статистические данные. В статье также упоминается, какие предупреждающие меры могут стать наиболее эффективными. Приводится опыт различных стран. Выявляется частота этого факта по странам, приводятся общие и различительные моменты, анализируются имеющиеся данные.

Rəyçi: prof. R.Əhmədli